

Livskvalitet

En undersökning om PRO

Författare: Jonas Bergvall

Anders Kvist

Uppsats soc. FRI 302 41-60 p

Vårterminen 2003

Handledare: Magnus Karlsson

Abstract

Författare: Jonas Bergvall

Anders Kvist

Uppsats soc. FRI 003 41-60 p

Vårterminen 2003-05-15

Handledare: Magnus Karlsson

Frågeställning / Syfte: Vår frågeställning inför denna undersökning är följande:

Vad är livskvalitet för 2000-talets pensionärer

Metod: Vi har i denna undersökning använt oss av en kvalitativ metod där vi genomfört åtta stycken tematiserade intervjuer med pensionärer som är aktiva medlemmar inom PRO.

Analys: Vi har i detta arbete analyserat vårt empiriska material utifrån idéhistorikern Ronny Ambjörnsson bok *"Den skötsamme arbetaren"* där vi sökt efter förklaringar till att dagens pensionärer söker sig till PRO och där finner många förutsättningar för livskvalitet.

Resultat: Intervjuerna återspeglar pensionärernas värderingar och synsätt på hälsa, gemenskap och aktivitet samt PRO: s betydelse och påverkan på dem. Utifrån resultatet har vi beaktat pensionärernas livslopp och dess påverkan.

Nyckelord: PRO, gemenskap, hälsa, aktivitet, pensionär, fritid

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	5
1.1	PRO	6
1.2	Livskvalitet	7
1.3	Livskraft	7
1.4	Syfte och frågeställning	7
2	Metod	8
2.1	Tematiserad intervju	9
2.2	Urval och avgränsning	10
2.3	Inför intervjuerna	11
2.4	Tillvägagångssätt	11
2.5	Metodvalets begränsningar	12
2.6	Förförståelse	12
3	Teori	13
3.1	Den socialt konstruerade människan	14
3.2	Den skötsamme arbetaren	16
3.3	Gemeinschaft – Gesellschaft	21
4	Intervjuresultat	23
4.1	Medlem i PRO	23
4.2	Fritid – välbefinnande	26
4.3	Påverka Din fritid	28
4.4	Pensionärlivet	30
4.5	Ekonomi – fritidssysselsättning	31
4.6	Ledig tid	31
5	Analys	32
5.1	Medlemskapets betydelse	32
5.2	Pensionärens välbefinnande	36
5.3	Livet som ”senior”	37
5.4	Ekonomins påverkan för Din fritid	38

5.5 Rekreation.....	39
6 Diskussion	40
7 Slutord	42
8 Litteraturlörteckning	44
9 Bilagor	46

1. Inledning

Det fysiska åldrandet är inget människan kan förhindra och vi kan inte förneka att vi hela tiden blir äldre. Vid förra sekelskiftet blev mindre än tio procent äldre än 65 år. Situationen är annorlunda idag eftersom vi lever längre, arbetar kortare tid och får allt fler friska år som pensionär. Denna kombination inverkar på samhället, idag är cirka sju procent av Sveriges befolkning över 65 år. Om 30 år kommer var fjärde invånare i Sverige att vara över 65 år. (Rasmusson, 2002). I december 2002 fanns det cirka 1 590 628 ålderspensionärer i Sverige. Till detta kommer 456 000 personer med förtidspension eller sjukbidrag (dec. 2001) (www.rfv.se 030408). I framtiden kommer dessa siffror öka, speciellt när dagens fyrtilialister går i pension. Detta kan komma att ställa ofantligt stora krav på samhället för att kunna tillgodose de behov, både psykiska och fysiska som pensionärer eventuellt ställer. Kanske är det så att ”moderna” pensionärer ägnar mycket kraft och energi på att hålla sig friska för att kunna skapa ett meningsfullt liv. Kanske finns en tendens att kommande generationers pensionärer applicerar en ny livsstil som inte relateras till ålder. Samtidigt kan man undra vilket ansvar som åligger kommunen om det är lika självklart att det finns pensionärsverksamhet, som att det finns ungdomsverksamhet inom kommunal regi eller förväntas olika ideella föreningar ta detta ansvar?

Flera forskare, däribland Cohen, professor i pedagogisk psykologi och professor Minkler menar att en klyvning av ålderdomen skett under de senaste årtiondena. De friska pensionärerna har i nästan alla bemärkelser fått bättre levnadsvillkor och den nedvärderande synen på deras kapacitet har förändrats.

Pensionärer har varit delaktiga i denna förskjutning, genom att sätta upp egenskaper och aktiviteter som är typiska för yngre generationer som ideal för ålderdomen. De normalt åldrande pensionärerna har fjärma sig från sjukdom och handikapp. Minkler menar att intresset för livsstil och hälsa dessutom skapat föreställningar om att sjukdomar och handikapp är självförvållande. Detta är något som kan uttryckas i en dubbelhet som menar att: *Vår tids neuros är att åldrandet är ett sjukligt bihang till livet.* Dessutom menar Cohen att autonomibegreppet som omfattat pensionärer borde ges en mer detaljerad innebörd med inriktning på hur individen kan leva ett rikt och värdigt liv. (Jönsson 2002)

I en underlagsrapport från nationella folkhälsokommittén (1999) skrivs det att flera studier påvisar hur den psykiska, fysiska och sociala aktiviteten spelar en viktig roll för ett hälsosamt åldrande. Olika studier visar på att redan i liten utsträckning av fysiska, gärna naturbetonade aktiviteter påverkas både hälsan och livskvaliteten positivt.

(www.social.regeringen.se/pressinfo/pdf/folkhalsa/folkhalsokommitten/nr12.pdf 030422)

Många flerfaktoriella analyser som gjorts visar att rekreationsaktiviteter är viktigare för livskvaliteten än inkomst- och yrkesstatusen. I denna rapport beskrivs hur viktiga de sociala aktiviteterna är för hälsan, kanske detta framförallt när man lämnar sin arbetsplats och blir pensionär eller när man blir änka eller änklings. Att ha ett stort socialt nätverk är speciellt viktigt för männen som generellt sett har färre sociala kontakter än vad kvinnor har. Även minneskapacitetens försämring kan bromsas upp med hjälp av olika aktiviteter så som olika kursverksamheter och läscirklar. Även den fysiska aktiviteten hjälper minneskapaciteten genom en förbättrad blodgenomströmning i hjärnan (Ibid.).

1.1 PRO

Pensionärernas Riksorganisation (PRO) bildades 1942 och är Sveriges största pensionärsorganisation med nära 400 000 medlemmar och omfattar cirka 1 550 föreningar över hela Sverige. Föreningen är helt öppen för alla pensionärer och en av deras stora verksamheter är att försöka skapa ett innehållsrikt liv efter pensioneringen, men även att bevaka den samhällsutveckling som sker och som berör pensionärernas intresse. Viktigt i sammanhanget är att poängtera PRO själva hävdar att de är helt politiskt oberoende.

PRO bildades mitt under andra världskriget. De som hade varit med om att utveckla de stora folkrörelserna till exempel ABF (Arbetarnas Bildningsförbund) i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet, hade då blivit pensionärer eller var på väg att bli och såg förstås behovet av en pensionärsorganisation. Detta också för att pensionärernas ekonomiska och sociala situation var bedrövlig och pensionärernas behov krävdes på att bli uttryckta och framförda i den rådande samhällsdebatten. Men man såg även nödvändigheten av att fylla det tomrum som uppstår när man lämnar sitt arbete. Dessutom nödvändigheten av att frambringa träffpunkter och skapa gemenskaper var en uppgift för den nya organisationen. Att tillgodose dessa behov har sedan dess varit en av de viktigaste uppgifter för PRO (www.pro.se 030409).

1.2 Livskvalitet

Ordet livskvalitet används idag inom de flesta områden i samhället. Nuförtiden används ordet flitigt inom medievärlden som försöker få oss att tro att man kan köpa livskvalitet. Precis som det finns många synonymer till ordet finns det olika betydelser för oss människor. Man får inte enbart se de äldres livskvalitet ur medicinska aspekter bara för de är äldre, utan ta hänsyn till hela begreppets innebörd. Inom begreppet livskvalitet ryms många faktorer, bland annat livsstil, autonomi, självkänsla, trygghet, glädje och frihet. Av den orsaken upplevs livskvalitet som komplext i sig självt och skall därför betraktas utifrån helheten. (Grimby, 2001)

1.3 Livskraft

Eftersom pensionärer oftast tillhör de äldre generationerna i samhället så bör man inte underskatta hälsans påverkan som kan inverka på det vardagliga livet samt att kunna utföra sina fritidsaktiviteter och engagemang inom olika organisationer. Hälsobegreppet innehåller både subjektiva och objektiva perspektiv. Ett tillvägagångssätt att fastställa hälsa i mer objektiv mening är genom blodprov som jämförs med normerade gränsvärden. Sådana mätningar av hälsotillstånd illustrerar en central men dock begränsad del av begreppet. Hälsa innehåller också alltid pensionärens subjektiva upplevelse av sitt mående, därmed spänner sig hälsa utöver kliniska tecken. Pensionärer kan därför ha samma objektiva symtom, samma åkomma men uppleva sin hälsa annorlunda. Därför känns det relevant att nämna WHO: s definition av hälsa som lyder: *"Hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, mentalt och socialt välbefinnande"* (Menckel & Österblom, 2000 s. 40).

1.4. Syfte och frågeställning

Gränser och övergång till pensionering kan markeras genom förändringar i interaktionen av sociala relationer, socioekonomiska roller och särskiljande karaktäristika som baseras på kronologiska, fysiska och funktionella förändringar (Jönsson, a.a.). Utifrån dessa aspekter kan det vara väsentligt för pensionärer att ha en rik och innehållsrik fritid och därmed få en ökad eller bibehållen kvalitet på livet. Detta eftersom man efter pensioneringen kanske stannar upp och kan sätta sig ner och pusta ut. Tänka och handla fritt, kanske resa och läsa samt göra det man verkligen vill (Rasmusson, a.a.). Därför blir vår frågeställning och problematisering:

Vad är livskvalitet för 2000-talets medlemmar i PRO?

2 Metod

Den kvalitativa metoden kännetecknas av närhet till forskningsobjektet och att om vi ska ha kunskap i den situation som individer, grupper eller organisationer befinner sig i så måste vi komma dem in på livet (Holme & Solvang 1997). Denna aspekt känns relevant för vår undersökning och till det vi undersökte och därför har vi valt att arbeta och tillämpa den kvalitativa metoden och då med inriktning på en tematiserad form av intervjuer. Detta för att vi vill skapa en helhetsbild av sammanhang och processer som ligger bakom fenomenet livskvalitet och pensionärers aktiviteter.

Syftet med den kvalitativa undersökningen i hermeneutisk forskning är att försöka finna kunskap på underlag av en syn på människan som intentionell, vilket definieras som att människans beteende inte orsakas av omständigheter utanför deras kontroll, utan att de förhåller sig till det som inträffar inom och utom dem samt att det avser något med det man gör och att man orkar något. Man kan försöka förstå människan genom att tyda deras uttalanden och handlingar (Sjöström, 1994). Avsikten är inte att förenkla insikten utan att göra nedslag i verkligheten så som den ter sig för några människor. Vi vill ta reda på hur några människor uppfattar eller tänker kring sin verklighet. Människor förstår verkligheten utifrån sitt unika sammanhang (Olsson & Sörensen, 2001). Därtill skriver Olsson och Sörensen att det unika i kvalitativ metod är att man vill beskriva något och att man startar från forskningsproceduren som ger beskrivande data till exempel som människans personliga skrivna eller talade ord.

Vi har använt ett hermeneutiskt synsätt där språket kan vara ett medium för kontakt och gemenskap samt att genom språket förmedlar människor sitt synsätt och sin uppfattning av tillvaron. Som ytterliggare förklaring av vårt valjande av kvalitativa intervjuer refererar vi till några av de synpunkter som speglar den kvalitativa forskningsintervjuns förståelseform, det vill säga livsvärld, betydelse, det kvalitativa, fokusering och mångtydighet (Kvale, 1997).

Genom den kvalitativa metoden framhålls ett hermeneutiskt förhållningssätt som gör att man även vill förstå den subjektiva meningen i människors olika handlingar. (Holme & Solvang a.a.). Materialet för intervjuerna är intervjupersonernas livsvärld och deras förhållande till den. Intervjuerna söker förtydliga innebörden hos centrala teman i den intervjuades livsvärld. Avsikten med intervjuerna är att frambringa kvalitativ kunskap formulerad på ett förståeligt

och vardagligt språk och inte kvantifiering som för det mesta hänvisar till numerisk data. Intervjuerna är koncentrerade på en del bestämda teman och de har liten grad av både strukturering och standardisering. Intervjupersonernas kommentarer kan ibland vara dubbelbottnade och spegla motsägelserna i den värld de lever i. Ytterligare en fördel med intervjuer är att man kan ställa följdfrågor som är viktiga. Detta kanske speciellt med hänsyn till att det är äldre personer som vi skall undersöka och då med tanke på att man associerar till olika saker när man pratar om fritid och livskvalitet. Vi vill inte riskera att vi tappar kopplingen mellan fritid och den aktivitet som man utför på sin fritid och att man inte bara kommer in på begreppet hälsa när vi talar om livskvalitet.

Sjöström skriver också att som kontrast till den kvantitativa undersökningen som söker efter kännetecken och betydelser i syfte att möjliggöra mätning. Väljer man istället en kvantitativ metod omvandlas ord och handlingar till statistiskt material och där missar man den djupare förståelsen. Den närhet som man får med pensionärerna genom intervjuer gör att man kan få en bra uppfattning om den enskildes livssituation. Detta ger hög validitet i jämförelse med vad den kvantitativa metoden gör. (Sjöström a.a.) Med validitet avses om ett mätinstrument mäter det som avses att mätas. Om man bortser från att människor har en tendens att försköna "verkligheten" och ger mer positiva svar än vad som kanske är fallet (Holme & Solvang a.a.). Då kan man säga att till exempel en hälsoprofil är ett bra instrument för att mäta människors livsstil. Utifrån dessa aspekter känns motivet och motivering av valet att arbeta med en kvalitativ metod riktigt för utformningen och resultatet i undersökningen.

2.1 Tematiserad Intervju

Formuleringarna av våra tematiserade frågor bygger på kunskap från litteratur och våra egna utgångspunkter som relaterar till det vi har varit intresserade av att undersöka. Samtidigt tror vi att en tematiserad intervju ska ge ett friare spelrum att kunna berätta om sin fritid och dess aktiviteter för informanten, vilket troligtvis kan bidra till att optimera underlaget för analysen av intervjuerna. Detta medför att man inte får en slavisk eller statisk intervjuform som kan göra att det låser sig och kanske hamnar i ett ogynnsamt läge. Därför kan det som står i Kvaales bok, *Den kvalitativa forskningsintervjun* vara betydelsefullt att det behövs kunskap om en företeelse för att kunna ställa centrala frågor. Dessutom att vetskap om innehållet i en undersökning förvärfvas inte bara genom teoretiska studier och litteraturstudier. Genom att hålla till i den omgivning där undersökningen ska genomföras kommer man in i de vardagliga

rutinerna och får därmed en föreställning av vad de intervjuade kommer att tala om. (Kvale, a.a.)

2.2 Urval och avgränsning

I vår undersökning har vi genomfört åtta stycken intervjuer med personer som alla är ålderspensionärer. Vi har valt att genomföra vår undersökning inom den västra delen av Landskrona kommun för att minimera den geografiska spridningen av de pensionärer vi skulle intervjuar. Därutöver var syftet att de pensionärer vi hade för avsikt att intervjuar skulle bo i hyreslägenhet och inte i villa. Detta för att eliminera risken att pensionärer som bor i villa kan ägna mycket tid till skötsel och underhåll av huset, vilket kan inkräkta på att idka sina fritidsaktiviteter. Därför ämnade vi välja att avgränsa oss till de västra delarna av Landskrona kommun eftersom där finns ett rikt utbud av hyreslägenheter. En representant från PRO var vår gatekeeper som hjälpte oss att komma i kontakt med de berörda pensionärerna och diverse information om PRO.

Vi valde dessutom att intervjuar fyra kvinnor och fyra män. Anledningen till detta var att vi ville bredda perspektivet och få med så många aspekter så möjligt i vår undersökning. Vi har i vårt urval i undersökningen valt att enbart intervjuar personer som är ålderspensionärer och därför medvetet valt bort kategorierna sjukpensionärer och förtidspensionärer. Motivet till att vi valt bort sjukpensionärer och förtidspensionärer är att det kan existera hinder, till exempel fysiska, som kan påverka och hämma fritidsaktiviteten i större utsträckning än för ålderspensionären.

Slutligen så intervjuade vi åtta stycken pensionärer (under tidsperioden 2003-04-10 till och med 2003-04-17) som var födda mellan åren 1916 till 1937. Samtliga intervjuarpersoner var änkor respektive änklingar och medlemmar inom PRO, någon med förtroendeuppdrag inom organisationen. Samtliga informanter utom en bodde sedan en längre tid i Landskrona och området Sandvången som ägs av det kommunala bostadsbolaget Landskronahem. Den som inte bodde i Sandvången, bodde i ett annat område i Landskrona som består av bostadsrätter och ägs av HSB. Samtliga informanter hade allmän folkskola som utbildningsbakgrund och arbetarklassbakgrund.

2.3 Inför intervjuerna

När våra tematiserade frågeformuleringar var klara, började vi omedelbart planeringen för att kunna genomföra intervjuerna. Våra intentioner var att de tematiserade intervjuerna skulle genomföras på en plats som inbjöd till en avslappnad miljö. Därutöver var föresatsen att vi skulle använda bandspelare som hjälpmedel vid intervjutillfällena, tyvärr blev inte fallet så på grund av tekniskt missöde. Det tekniska felet utgjordes av att bandspelaren ”tuggade” kassetbanden och tyvärr fanns det inte tid till att få fram en ny bandspelare eftersom intervjuerna redan var inplanerade med ett snävt tidsperspektiv.

Vi var också medvetna om att planering av plats och tid för intervjuerna kunde rämna, därför garderade vi oss med ”reservinformanter”. För att skapa en avslappnad och trivsamt form för intervjuerna planerade vi att köpa kakor med oss när vi skulle genomföra intervjuer hemma hos pensionärerna. Detta visade sig vara uppskattat av intervjupersonerna och som ledde till upplupenhet och skapade gynnsamma förutsättningar för intervjuerna.

2.4 Tillvägagångssätt

Intervjuerna i denna undersökning genomfördes utifrån en tematiserad form. Vi informerade intervjupersonerna om de etiska formaliteterna som garanterar anonymitet och diskretion. Intervjuerna har ägt rum hemma hos oss som intervjuare men även hemma hos två pensionärer samt i en av pensionärernas kolonistuga.

All dokumentation skedde i form av utförliga anteckningar som gjordes av en av oss medan den andre ledde och strukturerade själva intervjun. På grund av det tekniska missödet med bandspelaren hoppas vi dock att detta inte fick några större konsekvenser med tanke på att en av oss intervjuare enbart inriktade sig på att föra anteckningar. Lite av uppmärksamheten, i ett observerande syfte, och förmodligen en del information gick vi troligen miste om på grund av detta.

Tidsmässigt tog intervjuerna i genomsnitt cirka en timme per intervjuperson och vi upplevde intervjuerna som avslappnade men kvalitetsmässiga och konkreta till innehåll. Trots den avslappnade atmosfären kom vi inte från ämnet och vi kände att detta var ett viktigt ämne för pensionärerna att tala om.

Eftersom vi intervjuar äldre människor är det viktigt att tänka på att artikulera sig tydligt för att intervjun ska fortskrida smidigt. Till vår förvåning fanns ingen nervositet eller spänning mellan intervjuaren och informanten utan intervjun flöt på ohämmat. Trots att intervjuerna skedde i hemmiljö gick de ganska friktionsfritt fastän telefonsignaler och dörrklockor gjorde sig påmind. Självklart medförde det ett litet avbrott, men vi upplevde att det inte fick negativa konsekvenser eller inverkan på intervjun. Många av de vi intervjuade var nyfikna på arbetet och ville gärna ta del av det när det var färdigt.

2.5 Metodvalets begränsningar

Vi vill återigen poängtera att vi ganska tidigt bestämde oss för att använda en kvalitativ metod och genomföra intervjuer med respektive pensionär. Men samtidigt kan problem med kvalitativ metod vara att man absolut inte får göra generaliseringar och att man enbart kan antyda tendenser. Kvalitativa metoder syftar till att fånga egenarten hos den enskilda enheten och dennes speciella livssituation. Vilken information som blir central i undersökningen är därmed mycket beroende på informationskällan (Holme & Solvang a.a.). Trots innebörden av detta problem så tror vi inte det ska förringa vår undersökning och val av metod. Vi kände även stor säkerhet inför metodvalet med tanke på våra tidigare erfarenheter från vårddyrket, att föra diskussioner med äldre personer.

Vi var även oroliga utifrån könspektivets fördelning av äldre människor eftersom statistiskt sett lever kvinnor längre än män och rent hypotetiskt har kanske kvinnor ett mer vidgat kontaktnät. Dessutom det ständiga gisslet att få upprepande återbud från de pensionärer man ska intervjuas. Trots allt är pensionärer äldre individer och man bör kanske gå extra varsamt fram och inte bara "klampa" på och kanske bryta ett invariant mönster, så det fanns en undermedveten rädsla från oss som skulle intervjuas. Dessutom har man vid åtskilliga gånger hört klichén "*har aldrig haft så mycket att göra sen jag blev pensionär*". Därför kanske det skulle bli svårt att boka tid med pensionärerna.

2.6 Förförståelse

Förförståelse är den tolkning som man har om ett fenomen och som man fått genom förslagsvis egna upplevelser, utbildningar eller annat vetenskapligt arbete (Holme & Solvang a.a.). Våra personliga insikter och erfarenheter av pensionärer utgörs av många års arbete som undersköterskor inom den offentliga sjukvården. Där har vi träffat pensionären under

villkoren som institutionsbunden. Genom vår profession har vi samtalat med pensionärer och observerat att deras fritidsaktiviteter och anslutning till diverse pensionärsorganisationer varierar. Vi har också förstått att många pensionärer lever ensamma och isolerade vilket tenderar till ett allt mer utbredd problem som medför ett reducerat socialt kontaktnät. Därför har det väckts en nyfikenhet och tanke om vad pensionärer har för behov och efterfrågan av fritidsaktiviteter som eventuellt kan bidra till att skapa livskvalitet och ett allmänt välbefinnande.

3 Teori

Det teoretiska perspektivet på makronivå inriktar sig på hur samhällsstrukturer påverkar människors handlingar och upplevelser. Åldrande och samhällsklimatet understödjer i hög grad till kunskapen inom detta område som vi har undersökt eftersom det finns kopplingar till sociologins rötter. Detta därför att begreppsstrukturer med åldersrelaterade fenomen kan kopplas till olika samhällsstrukturer. Därför kan det finnas en strukturell försening som består av den existerande strukturens bristande förmåga att tillfredsställa behoven hos människor som passerat pensionsåldern, trots att det är känt att den förväntade livslängden idag är mer än 65 år (Bengtson, Burgess, Parrott och Mabry i Andersson, 2002).

Så naturligtvis är pensionärer också individer som kanske påverkar och påverkas av samhället samt av varandra genom möten och samspel där relationen är en aspekt. Dessutom är dagens samhälle omstrukturerat från industrisamhälle till ett tjänstesamhälle vilket påverkar sociala system och sociala roller som får konsekvenser för pensionärerna. Därför är sociologin relevant som behandlar människornas relationer till varandra inom olika samhällen och olika grupperingar. De mänskliga relationerna har antagligen varit företeelser för spekulationer så länge människor existerat i samhällen. Samtidigt är det väsentligt ur ett sociologiskt perspektiv att ett samhälle eller en grupp inte tolkas som en summa av individernas beteende. Tänkvärt är också att samhällslivet karakteriseras av regelbundenhet, av ständigt återkommande former och mönster som seder, sociala system och sociala roller. Sociala system och sociala roller pågår ofta att existera och verka trots att individerna faller undan och ersätts av andra (Österberg, 1978).

3.1 Den socialt konstruerade människan

Sociologen Peter Berger skriver i boken *Kultursociologi* att man inte kan bortse från historien när man pratar om sociologiska förklaringar, han menar att sociologi och historia är nära sammankopplade med varandra. Han menar att sociologin handlar om olika sociala händelser och vad som händer i dessa relationer. För att förklara sociala händelser eller en social situation använder vi oss av definitionen som är hämtad från Max Weber :

”/.../ ”social situation” som den där människor orienterar sin handlingar mot varandra. Den väv av meningar, förväntningar och beteenden som blir resultatet av sådan ömsesidig orientering är materialet för den sociologiska analysen”. (Berger 1963/1 990:31 Miegel & Johansson i Kultursociologi 2002, s. 136)

Man menar också att en uppgift för sociologin är att ifrågasätta det som många gånger tas för givet i samhället. Alla saker och händelser är kanske inte vad det tycks vara vid första anblicken av dessa. (Miegel & Johansson Kultursociologi 2002)

Han menar att dagens moderna samhälle skiljer sig mycket från det traditionella samhället som fanns förr. I det traditionella samhället hade man ofta permanenta värderingar, roller och identiteter. I dagens samhälle finns stora geografiska och sociala rörligheter som påverkar och även massmedian spelar en stor roll. Denna mångfald gör att individen kan jämföra och värdera sin identitet, sin roll och sina värderingar med andra och blir därför inte lika permanent. (Ibid.)

Man menar att samhällskontroll är något som är nödvändigt för att kunna kontrollera sina medlemmar i samhället, exempel på kontrollsystem kan vara fysiskt våld, ekonomiskt kontroll, moral och familjen. Ett annat begrepp som Berger förknippar med samhällskontrollen är begreppet institution som han benämner som:

/.../ ett distinkt komplex av sociala handlingar som reglerar och styr människors beteenden i olika situationer. Lagen, klassen, äktenskapet och organiserad religionsutövning är exempel på sådana institutioner. (Ibid. s. 138)

Sett på detta sätt kan man uttrycka det som att samhället bestämmer och formar oss till de individer som vi är och blir. På detta sätt "gallrar" samhället med hjälp av olika tvångsmedel ut de personer som passar in i samhället och ställer de personer som inte passar in utanför. Detta innebär att samhället tilldelar individen olika roller och dessa roller inkluderar också en identitet. Innebörden av detta blir att om en person ser sig själv som X erkänns han bara som X om andra personer accepterar honom som X. (Ibid.)

Berger diskuterar även begreppet världsåskådning som innebär att "*de socialt bestämda uppfattningar människorna har om verklighetens beskaffenhet och som de tar för givna* (Ibid. s.139). Man tillskaffar sig världsåskådningar på samma sätt som rollerna och sina identiteter. Detta innebär att när man sluter sig samman med en grupp accepterar man en världsåskådning och betraktar dessa värden som sanna och riktiga. Han menar att samhället har skapats av olika individer och därför kan också dessa individer förändra samhället. Alltså är alla roller en konstruktion och samhällets sociala struktur överenskommen. Dessa kan tjäna både goda och onda syften. (Ibid.)

Berger menar att interaktionen med andra människor framställer den vardagliga verkligheten och det är denna man delar med sina medmänniskor. Han använder begreppet mellanmänsklig interaktion som innebär att man med hjälp av ett gemensamt språk och gemensamma tecken och symboler gör olika typifieringar i interaktionen. Upprepas dessa handlingar i till exempel ett samhälle leder detta till att aktiviteten institutionaliseras. Det innebär att man innehar ett förutbestämt handlingsmönster för olika situationer som uppkommer i samhället. Detta ger en form av kontroll över det mänskliga handlandet. I förlängningen kan människan alltså skapa en värld som inte uppfattas som ett mänskligt resultat, en objektivering. (Ibid.)

För att kunna anpassa sig måste vi lära oss nya roller och kunna omvandla våra gamla roller och denna process kan sammanfattas:

Institutioner är /.../ objektiverad mänsklig handling. Dessa institutioner eller objektiveringar internaliseras av individerna och blir till en del av deras medvetande och identitet. Institutionerna förkroppsligas i människornas erfarenhet i form av roller. Genom att spela roller deltar individen i en social värld, och genom att internalisera dessa roller blir denna värld subjektivt verklig för henne. Denna internalisering sker främst under den

socialisationsprocessen som alla människor är föremål för under barndomen

(Ibid. s. 144)

Man menar dock att den process aldrig upphör utan den fortsätter när vi till exempel byter jobb, umgänge eller andra stora omställningar i livet (Ibid.)

För att ytterligare förstärka och belysa det moderna samhällets förändringar och ekonomiska aspekter kan det vara värt att nämna den franske sociologen Alain Touraine och den engelske sociologen Peter Townsend. Touraine har särskilt betonat hur sociologiska förklaringar söks i de sociala förloppen. Touraine menar att samhällslivet inte kan förklaras med hjälp av människornas materiella förutsättningar eller faktorer i människornas medvetande och föreställningsvärld, utan att det centrala är att beskriva den interaktion mellan människor som oavbrutet pågår. Det är genom människornas samspel med varandra den sociala världen och dess former ideligen skapas och omformas (Allardt, 1985) Därtill menar Townsend att socialpolitiken hade utan avsikt skapat ett strukturellt beroende hos äldre där han menar att staten fastställer pensionsåldern, bestämmer över storleken på pensionsutbetalningarna och eventuella höjningar, detta medför att de äldre i mycket liten utsträckning kan påverka sin situation (Gaunt i Andersson, a.a.).

3.2 Den skötsamme arbetaren

Som en teoretisk utgångspunkt för att kunna förstå och förklara, dagens pensionärsers anspråk på en meningsfull fritid och på vilket sätt PRO kan vara till hjälp för dem kommer vi att utgå från *"Den skötsamme arbetaren"* skriven av Ronny Ambjörnsson, professor i idéhistoria Vi kommer att ge en bild av under vilka förutsättningar dagens pensionärer växte upp. Hur samhällsbilden har förändrats och senare vad detta inneburit för dem.

Att vara skötsam var ett ord som alla fick höra under sin uppväxttid i början av 1900-talet. Skötsamheten betydde inte bara att man skulle vara nykter, utan även att man skulle kunna behärska sig och vara eftertänksam.

"Att säga om en person var skötsam var som att utfärda ett betyg"

(Ambjörnsson 1988, s. 9.)

Detta betyg kunde vara en form av frikort till den grupp av människor som tillhör de eftertänksamma och de som kunde behärska sig. I arbetarklassen växte det fram under 1900-talets första årtionden en slags skötsamhetskultur. Inom denna nya kultur ingår fackföreningar, nykterhetsloger och bildningsorganisationer (Ibid.). Det var även under denna tid som PRO bildades. Skötsamhetskulturen bidrog till en mentalitet som utgjordes av de gemensamma begreppen av hur man uppträdde, vilka ens idéer var och vilken attityd man hade. Man menade att så länge man var nykter och man försökte göra något på sin fritid som till exempel studera och försöka skaffa sig en bild av samhället man levde i, var man av en skötsam natur. Till en av de viktigaste hörnstenarna för ett skötsamt liv var att man skötte sitt arbete och gärna skulle man infinna sig en bra stund innan man började (Ibid.).

För kvinnorna handlade skötsamheten om att hålla rent och snyggt i hemmet. Detta var oftast en självklarhet för en kvinna tillhörande arbetarklassen. Givetvis ingick att fostra barnen för kvinnorna, detta bland annat på grund av att de fanns en stor brist på barnomsorg. Kvinnan ägnade hela dagen, från tidig morgon till sen kväll med att hålla hemmet i fint skick samt att sy, laga mat och sköta barnen.

Det växte fram en form av ideologi genom olika föreningar och organisationer som bildades under denna period till exempel nykterhets-, fackföreningar och olika föreläsningsföreningar där en inriktning på bildning, nykterhet och idédebatter utgjorde någon form av stöttepelare. Man började förstå att till exempel genom bildning fanns det möjligheter att vara mer trodd i samhället. I takt med industrialiseringen följde en modernisering på de industriorter som växte fram. I samband med denna industrialisering och modernisering blev skötsamhet ett honnørsord för arbetarna. Detta är en följd av moderniserings- och utvecklingsprocessen. Man kan lätt uppfatta skötsamheten som ett krav från företagets sida för att höja sina kapitalvinster men man kan även uppfatta det som ett viktigt värde för arbetarna i takt med ett ökat självmedvetande (Ibid.).

Under övergången mellan 1800-talet och 1900-talet hade både kyrkan och skolan förutom en bildande uppgift också uppgiften att föra ut en hård disciplin och lära ut moral och olika seder. Utantilläsning av katekesen och husförhör var vanliga under denna tid. Ambjörnsson skriver att många unga män hade dåliga kunskaper om katekesen och detta lede till att de hade dåliga kunskaper i den ideologi som katekesen förmedlade. Mycket i katekesen handlade om olika förhållningssätt, inte bara till gud utan även gentemot andra människor (Ibid.).

I samband med industrialiseringen upplöstes också den kontroll som bysamhället tidigare stått för. Istället kom de olika föreningar som växte fram till exempel olika folkrörelser, nykterhets- och arbetarrörelsen att ta över en del av detta sociala skyddsnät. Detta gav en förändrad samhällsbild (Ibid.).

Under denna tid var arbetarens fritid ganska begränsad av det företag man arbetade för. Här arbetade olika nykterhetsföreningar för att ge ett större utrymme och en ökad självständighet att arbetaren själv skulle utforma sin fritid. Detta var många gånger ett konfliktfyllt arbete mellan företagsledarna och arbetarna. Givetvis tyckte företagen att det var bra att ha nyktra arbetare men självständigheten och skötsamheten skulle utformas på arbetarnas egna villkor. Detta oberoende om föreskrifterna kom från företagen, skolan eller kyrkan (Ibid.).

Även fackföreningarnas nybildande stödda av socialdemokratin ökade den politiska medvetenheten hos arbetarna. Likaså ville fackföreningarna förmedla skötsamheten som ett ideal för arbetarna. Man anordnade olika tillställningar och resor i ett försök att skapa en ny form av samvaro än vad man tidigare haft tillgång till. Man ville därigenom skapa gemensamma intressen i arbetarklassen. Den moraliska känslan som nu växte fram bland arbetarna beskrivs som en integration till det industriella lönearbetets förutsättningar alltså en form av disciplinering. Arbetarna börjar nu värna om sin heder och man blir mer medveten om olika klasser i samhället. Detta gör att man tydligt drar upp en gräns gentemot arbetsgivarna (Ibid.).

Hedern och värdigheten blir allt viktigare för arbetarna och för fackföreningsrörelserna, solidariteten växer sig nu allt starkare. En form av kollektivism där gemensamma attityder, skötsamhet och ett disciplinerat uppträdande gentemot varandra blir viktigt. Denna gemenskap skulle råda även utanför arbetsplatserna. Denna disciplin ger en medvetenhet om klassens situation och man börjar inse att bildning kan vara en klassfråga (Ibid.).

Bildning och kunskap genom läsning blev en allt viktigare i det moderna samhällets utveckling. Man började läsa i olika föreningar och sedan debattera olika ämnen för att lära sig att ta till sig det man läste. Även detta skapade gemenskap inom föreningarna. Man insåg att ord kunde bidra till makt, man kunde uttrycka sina åsikter offentligt (Ibid.).

Under 1920-talet börjar en grupp föreningsanslutna upptäcka kontaktproblem med de övriga i föreningen. Dessa människor har tagit till sig så stor del av språket att de kan fortsätta olika diskussioner på en nationell nivå. Genom detta får de makt som gör att de oftast ses i andra föreningar eller inom politiken. Denna artikulationsmakt saknar deras ”gamla” arbetskamrater (Ibid.).

Den bildningsideologi som utvecklas inom föreningslivet under denna period uppmuntrar till begrepp som medborgarskap och självsäkerhet och innebörden av att individen fattar egna val framhålls. Inom de olika föreningar påverkas återigen gemenskapen för att de bildade inte skall kunna styra över de mindre bildade. 1902 bildades den första studiecirkeln i Sverige och den spred sig snabbt inom olika folkrörelser. Detta lärande var ett alternativ till kyrkan och den traditionella skolan. Det förekom en diskussion om valet av litteratur och man menade att en god roman kunde ge kunskap om vad som är gott och ont i samhället, dessutom ökade den kultiverade kunskapen. Litteraturen bidrog också till att man inte såg det självklara som lika självklart längre. Populära inslag i litteraturen var olika reseskildringar samt texter om främmande världsdelar och människor (Ibid.).

Inom studiecirkeln var man skeptisk till att någon ”högre person” skulle utbilda de ”lägre”, samt att man skulle låta ordförandeskapet gå runt bland dem som deltog i cirkeln. Det ställdes även här stora krav på disciplin, sammanhållning och punktlighet som var viktiga ingredienser (Ibid.).

*Målet för detta bildningsarbete är att hos medlemmarna i cirkeln skapa vad man kallar
självförtroende och självaktning*

(Ibid. s.126)

Under 1920-talet ökar arbetslösheten i Sverige och man talar om en kristid. Detta blir en turbulent tid där vissa menar att man inte har något att leva för medan andra ser det som ett tillfälle att lösa alla sociala frågor som finns.

*Livet är en strid, i ordet leva måste vi ändå förstå dess djupaste innebörd, att strida. Livet är
en kamp mot ”elementen”, en kamp både för ”vår” kroppsliga som psykiska existens.*

Med kampen följer hopp och längtan att segra. Och framför allt: i kampen uppstår idealen.

Det är det goda, det rätta och det sköna som åberopas.

(Ibid. s. 142-143)

Under denna tid blir kampen mellan olika klasser i samhället allt tydligare. Man menar här att arbetarna står fast vid sina ideal i större utsträckning än det ”fina” folket och därför kommer de att gå segrande ur denna klasstrid under kristiden. Dessutom var herrefolket inte lika fredssinnat som arbetarfolket och tillika var herrfolket lögnaktiga, tyckte man. Arbetarna menade att de inte hade samma värdighet och därför lurade och bedrog de folket (Ibid.).

Under 1930-talet reduceras kvinnorna till andrahandsindivider i föreningarna och får till uppgift att sköta kaffekokningen och arrangera småutflykter. Detta på grund av att kvinnan börjat opponera sig mot det krångliga språk som nu börjat förekomma inom föreningarna och detta får till följd att de istället tystnar. Man menar att offentligheten är reserverad för männen. Föreningslivet blir nu jämförbart med krogliv och det mindre bra uppträdande som ofta medföljer. Ytterligare en konkurrent för föreningslivet var idrotten som visade att nykterhet kunde vara en självklarhet. Många upplevde idrotten som ett hot mot folkbildningen där idrottsmannen inte hade någon förståelse för till exempel litteraturen utan bara tänkte på muskler och nya rekord (Ibid.).

Det framtida samhället framträder nu som en förening där folk arbetar, studerar, roar sig med lekar och läser upp dikter. Framtid och nuvarande tid möts och en ny organisering tar form mitt bland dem. Föreningsbildandet skildras inte endast som en organisering kring vissa speciella intressen utan framförallt som en ny livsform för individen. Man menar att denna utvecklingsprocess måste gå parallellt både med den personliga utvecklingen men även med samhällsutvecklingen. Man menar också att kollektivet och det kollektivistiska tankesättet är ett villkor för den utvecklande individen (Ibid.).

Samtidigt säger Ambjörnsson att det är de pålitliga säkra arbetarna som också är de aktiva arbetarna. Det är de arbetare som är aktiva inom föreningslivet och det är där mycket av den lokala offentligheten växer fram och utvecklas. Återigen spelar skötsamheten en stor roll, man får etiketten trovärdig, alltså någon man kan lita på. Man kan genom detta korrekta uppträdande skaffa en auktoritet som man kan ha nytta av inom till exempel föreningslivet (Ibid.).

3.3 Gemeinschaft - Gesellschaft

Genom de olika förändringar som samhället genomgår skapades det inom den tyska sociologin två termer, Gemeinschaft och Gesellschaft för att symbolisera det gamla respektive det nya samhället. Gemeinschaft karakteriserades av vertikala relationer medan Gesellschaft av horisontella relationer. Grundformen var i det förra fallet relationen mellan far och son och man brukar också tala om det gamla samhället som patriarkaliskt. Samhället var rangordnat och hierarkin mansdominerad. Det nya samhället samordnas horisontellt, alltså i sidled. Marknaden delar upp den gamla familjemodellens tillsynes naturliga gruppering till individer. Individerna är i princip fria, såväl i familjen som i arbetet. Relationerna dem mellan är grundande på frivilliga kontrakt, möjliga att upphäva. Mellan individ och stat växer det i det nya samhället fram en rad föreningar, som alla kännetecknas av frivillighet och samordning (Asplund, 1991).

För att ytterligare förstärka och belysa termerna Gemeinschaft och Gesellschaft använder vi oss dessutom av socialpsykologen Johan Asplund. Han skrev om Gemeinschaft och Gesellschaft som två olika uttryck för mänsklig samverkan. Gemeinschaft kan översättas som en gemenskap som bygger på att vi är personligt bekanta med varandra. Gesellschaft är en gemenskap som istället bygger på att vi kan samtala med varandra, utan att behöva vara direkt bekanta. Gemenskapen inom Gesellschaft styrs istället av gemensamma språk, modeller, begrepp, myter, historier och tankefigurer. Gemeinschaft och gesellschaft är två sidor av samma mynt. Den ena kan inte fungera utan den andre. Bägge förutsättningarna måste vara verksamma för att skapa samverkan och sammanhållning (Ibid.).

Ett praktiskt exempel på betydelsen av ett utökat Gemeinschaft är den gruppträning som ofta förekommer i olika organisationer och som syftar till att man skall bli bekant med varandra. Problemet är att utvecklingen avstannar om man måste byta medlemmar, om det kommer nya personer in i gruppen, om man får nya förtroendevalda eller om man måste kommunicera med andra grupper (Ibid.).

Vi vill också referera till Dag Österbergs bok *Sociologins nyckelbegrepp och dess ursprung* där Österberg använder sig av Ferdinand Tönnies tidigare verk för att ge sin förklaring till Gemeinschaft och Gesellschaft. Han menar att Gemeinschaft-förhållande är sådana förhållanden som utgår från gemensamma minnen, gemensamma upplevelser och de gemensamma blodsband man har till varandra. Dessa förhållanden kan även kopplas till de

förhållanden som rådde på landsbygden förr och i bysamhället samt inom gemensamma yrkesgrupper. Den eventuella makt som finns inom Gemeinschaft yttrar sig så att den starke hjälper den svage *"Faderskapet utgör den mest utpräglade formen av herradöme i ett Gemeinschaft"* (Österberg, 1978. s. 17). Gesellschaftförhållande är ett förhållande där man försöker dra nytta av varandra. Lönearbetet är därför typisk Gesellschaft, där utbud och efterfrågan får vara det styrande. De pengar man tjänar på arbete genererar att man kan köpa andra varor för dessa pengar och detta är också en form av Gesellschaft (Ibid.)

Med hjälp av dessa två uttryck kan man beskriva att samhället har utvecklats från ett Gemeinschaft samhälle till att dagens moderna samhälle är av karaktären Gesellschaft. Det alltmer individualiserade och egocentrerade samhället kan därför kopplas ihop allt mer med ett Gesellschaftsamhälle (Ibid.).

Individerna i Gemeinschaft arbetar. Det gör de inte direkt i Gesellschaft: där eftersträvar individerna bara vinster och fördelar. Arbetet i Gemeinschaft är produktivt arbete som skapar värden. Vinsterna och fördelarna i Gesellschaft är emellertid inget värde utan består bara av en ändring i storleken på rikedom och förmåga (Ibid.).

I Gesellschaft produceras inga nyttigheter via arbete; i stället är funktionen och meningen tillgång och efterfrågan, leverans och övertagande, och detta lämnar världen i stort sett likadan och oförbättrad. Gesellschaft finns till för kapitalisternas skull och är deras redskap (Ibid.).

"I Gesellschaft blir det möjligt att i egentlig mening planera sina handlingar och liv /.../ Människan i Gesellschaft försöker kontrollera sin omgivning och erhålla från den än vad hon själv ger ifrån sig."
(Asplund s. 80)

Samt de individer som inte är kapitalister i Gesellschaft förefaller vara kapitalisternas menlösa verktyg eller rättsligt sett personer som tycks vara utan fri vilja och kunnande att sluta överenskommelser. Arbetet i Gemeinschaft är inte ett medel utan ett självändamål som genererar ägodelar eller sådant man rör om med vinstintresset i Gesellschaft som endast frambringar förmögenhet. Ägodelar är själslig och levande egendom, förmögenhet yttre och själlös egendom. Ägodelar är en utökning av det personliga konkreta jaget och är själva

verkliga; i sin fullkomliga skapnad är även ägodelarna levande individer. Förmögenhet däremot är överklig eller död och utökar bara ens handlingsmöjligheter – individens förmåga att ytterligare göra förmögenheten större. Av egendomen i Gemeinschaft är det de levande djuren som står personens hjärta närmast. Djuren måste matas och omvårdas; i det dagliga arbetet hör de till huset, till huset som är samhörighetens kropp. Den naturligaste ägodelen i Gemeinschaft är ändå jorden. I Gemeinschaft blir arbetet inte avlönat utan rättare sagt belönat. Ersättningen är ett uttryck för bevågenhet, uppskattning, godkännande. (Ibid.)

4 Intervjuresultat

Vi kommer här i vår resultatredovisning att dela in vårt insamlade material i olika teman för att lättare kunna åskådliggöra resultaten. Vi kommer att behandla vårt material utifrån sex olika teman som varit genomgående de samma under intervjutillfällena med viss variation i följdfrågorna.

4.1 Medlem i PRO

Vårt första tema handlade om varför man är medlem i PRO. Snabbt och spontant svarade samtliga intervjupersoner gemenskapen som den största och främsta anledningen. Samtidigt tyckte någon pensionär att det kunde vara svårt att etablera nya kontakter och relationer på äldre dagar. Som en pensionär tyckte:

”Man vill ändå inte besvära och tränga sig på andra”

Både änkor och änklingsarna såg aktiviteten man ägnade sig åt på PRO som en möjlighet att få komma ut och träffa andra människor, att bryta ensamheten och vardagens tristess. Pensionärerna upplevde den sociala kontakten och samvaron som betydande element och någon pensionär menade att:

*”Vi har bott i samma trappa i många år men inte pratat med varandra förrän vi träffades i
PRO: s lokal”*

En aktivitet som uppkom i diskussionen var aktiviteterna stavgång och boccia som är väldigt populära sommartid och som utövas av många samt att man kommer ut i friska luften och får sin fysiska träning samtidigt som man träffar sina bekanta.

”Aktiviteten som PRO arrangerar är ett förkläde för att träffa folk”

Trots pensionärernas ålder och att aktiviteterna är under avslappnande former och på frivillig basis så kanske det ryms eller smyger sig in ett visst tävlingsmoment och tävlingsinstinkt inom till exempel spelet boccia eftersom en kvinnlig pensionär stolt poängterade att:

”Vi har deltagit i en omfattande bocciatävling mot andra pensionärsföreningar och vi kom minsann på fjärde plats”

En annan boccia spelande kvinnlig pensionär uttrycker sig missnöjt:

”Så fort det är karlar med och spelar så vinner de”

Somliga av intervjupersonerna har alltid varit aktiva och medlemmar i någon förening och såg det därför betydelsefullt att hålla igång med detta även efter pensioneringen. För att fortsätta med aktiviteterna och engagemanget inom föreningslivet kan det vara en anledning till att vara med i PRO och få möjlighet att följa med i aktuella händelser och fylla en funktion inom föreningslivet och dess organisationer. Som en pensionär uttryckte sig i moderna termer:

”Nu heter det väl att man ska vara up to date”

PRO anordnar även resor till ett humant pris och detta är ett tilldragande och populärt inslag som samtliga pensionärer tog upp när vi diskuterade varför man är med i PRO. Lyriskt och skämtsamt påpekar en pensionär:

”Man skulle kunna vara programledare i TV:s När och fjärran, så mycket som vi rest med PRO”

Alla intervjupersonerna säger att det är nästan bara änkor som är med i PRO samt att det är sällsynt med par och män. Denna fördelning av könsperspektivet blir tråkigt när PRO arrangerar dans eftersom det är brist på manliga danskavaljerer. En pensionär säger ironiskt:

”Haha, man lär inte hitta en ny karl där”

När vi frågade vidare varför de trodde att fördelningen av könen var så, då svarade de att kvinnorna lever längre än männen och en kvinnlig pensionär kommenterade det så här :

”Karlarna är mycket latare än kvinnor, det är därför det är mycket svårare att rekrytera män till PRO”

Av de personer vi intervjuat har tre personer förtroendeuppdrag inom sitt PRO område. De tyckte att en av deras stora uppgift var att anordna evenemang och aktiviteter för medlemmarna. Oreflekterat frågade vi om de förtroendevalda som inom denna förening representeras av den yngre gruppen pensionärer, om de undermedvetet kände empati och ett ansvar för den äldre kategorin av pensionärer. En förtroendevald medlem säger ansvarsfullt:

”Man får ta hand om de gamla och göra något för dem”

Ytterligare en förtroendevald medlem blir allvarsam och uttrycker sig att:

”Man känner ett visst ledarskap gentemot de äldre som är med i PRO”

Dessutom är en betydelsefull uppgift för PRO: s förtroendevalda att rekrytera nya medlemmar, detta upplevdes problematiskt och oroande inför framtiden. Många av dem som idag är förtroendevalda börjar bli till åren och känner att de skulle vilja trappa ner på sina uppdrag. Två av de förtroendevalda berättar att man använder sig av snöbollseffekten som informationskanal, man pratar med folk som bor i trappuppgången som i sin tur talar med sina vänner. I samband med individens pensionering får PRO en lista med namn och adress som de brukar skicka ut en inbjudan till de berörda för att besöka deras möte.

Vi undrade även om det fanns andra alternativ av pensionärsorganisationer gentemot PRO samt om det i så fall existerar konkurrens och rivalitet mellan dessa organisationer. Då skruvade en pensionär på sig och svarade ansträngt:

”PRO är för arbetarklassen medan tillexempel Statspensionärerna och Sundskronan är till för det fina folket”

4.2 Fritid - Välbefinnande

Nästa tema som diskuterades var, vad som är fritid för dig och hur påverkar fritiden ditt välbefinnande. Här fanns en magnifik variation bland svaren. En man menade att fritid för honom var att han kunde styra över sin egen tid,

”jag går själv upp när jag vill på morgonen”.

Medan någon svarade att kunna vara i sin kolonistuga var fritid för dem. Fast detta många gånger var förknippat med jobb upplevde de detta som fritid eftersom jobbet och attiraljerna med kolonistugan var kravlöst. Någon av pensionärerna som hade koloni tyckte det var trevligt när barn och barnbarn kom ut och hälsade på i stugan,

”och vi allihopa kan vara tillsammans, då mår man bra, men visst tar det på krafterna”.

Trots allt framkommer lite vemodighet och han tillägger:

”De kommer oftare och hälsar på mig när jag är i stugan än när jag är hemma, det vore trevligt om de kom annars också”

Det framkom också att det är många pensionärer som har koloni och de träffas och hjälps åt med diverse bestyr för att sedan dricka en pilsner tillsammans, man kan uttrycka det som en man sa:

”man blir lite allt i allo”

En annan pensionär skiner upp med tindrande ögon när man diskuterar kolonin och säger:

”Även om stugan inte ligger långt hemifrån så kommer man ifrån lägenheten, det är mer rofyllt och avstressande i kolonin fastän man har all tid i världen därhemma också”

Gjorde man något som man tyckte var roligt och inte direkt påtvingat upplevde intervjupersonerna detta som en fritidssysselsättning. Några intervjupersoner tyckte att aktiviteterna som de ägnade sig åt både inom PRO och i andra sammanhang var fritid.

En pensionär hade fått husets fastighetsskötare att införskaffa en bekväm stol i tvättstugan så att man kunde sitta där och läsa en bok i väntan på att tvätten skulle bli färdig. En dam uttryckte såhär:

”en bra bok är som en god vän”.

Att läsa en bra bok kunde vara det samma som välbefinnande. En intressant iakttagelse vi gjorde var att de flesta, fem av våra intervjupersoner, uppgav att de läste deckare och då gärna böcker av Henning Mankell. När vi frågade vidare varför man helst ville läsa deckare svarade alla att det var spänningen de sökte.

”det händer inte så mycket spännande saker när man är pensionär, så man får söka spänningen i böckerna istället”

Intervjupersonerna berättade även att under sommarmånaderna ligger PRO: s aktiviteter nere och det känns tomt och man tappar lite av kontakten med vissa personer,

”dessutom vet man inte om man träffas igen till hösten eftersom man blir äldre för varje dag som går”.

Trots detta och om vädret tillåter det så sker spontanträffar nästan dagligen ute i bostadsområdet där man ofta har med sig kaffekorgen. Där nöjer man sig med att fika och prata tillsammans och någon enstaka gång spela till exempel boccia.

”Det tråkiga när aktiviteterna börjar igen på hösten är att alla inte kommer eftersom någon har gått bort, det känns ledsamt och sätter ner humöret”

Lite nyfiket undrade vi vad samtalsämnet kunde omfattas av på de spontana fikaträffarna, tydligen kunde de inrymma allt mellan himmel och jord som både berörde historiska och aktuella händelser. En pensionär säger tyngt att jag tycker inte om att prata om sjukdomar och lägger till:

”Man talar inte om sjukdomar för då blir man bara sjuk”

I samma andetag tillägger också denna pensionär att:

”PRO är bra för där kan man få råd och tröst vid olika sorters krämpor”

Alla börjar diskutera sitt boende när intervjun glider in på välbefinnande. Någon av pensionärerna sa:

”jag har ingen kontakt med grannarna eftersom jag sköter mig själv och vill inte ha svängdörrar till grannarna”.

Dessutom ville han inte vara beroende av någon eller att någon skulle ”kolla” honom. Han menade att då känner han sig iakttagen och ville inte känna mig skyldig att redovisa något för grannarna som han gjort eller tänkte göra. Man kan säga så här:

”Jag är för fan aldrig hemma så grannarna undrar nog vad man sysslar med”

Medan andra pensionärer lägger stor vikt vid att man kan känna trygghet med sina grannar och sitt bostadskvarter, som gör att man känner sig tillfreds med sitt liv. En av pensionärerna säger:

”Jag har daglig kontakt med mina grannar eftersom alla i huset har bott här länge”

4.3 Påverka din fritid

Övergången till nästa tema som var på vilket sätt du skulle vilja påverka eller förändra din fritid fick en enkel och naturlig övergång från föregående tema. Spontant svara alla först att

det är bra som det är, men när vi frågar vidare om det inte finns något man skulle kunna förändra får vi vissa svar angående PRO: s ekonomi.

Någon av pensionärerna kände att de kunde påverka och komma med egna idéer som PRO tog på allvar. Bättre ekonomi för PRO var en gemensam nämnare som många av intervjupersonerna nämnde eftersom det skulle medföra att man kunde åka på fler resor.

Två av pensionärerna tar också här upp sin egen hälsa som något som skulle kunna förändras men menar samtidigt att det inte går att göra något åt det. Man anpassar sin fritid efter hur man mår. En pensionär uttrycker det så här

”det är inte farligt att bli gammal bara man är frisk och har förståndet i behåll”.

Många verkar vara tillfreds med de aktiviteter som finns till hands och är tacksamma över att de kan ägna sig åt dessa och samtidigt verkar det som de accepterar att de har blivit äldre och därför orkar eller inte kan ägna sig åt allt som de kanske innerst inne skulle vilja. Man kan inte påverka tid och ålder och en pensionär säger glatt att:

”Man är inte tjugo längre, men det är bra så länge man får vara frisk och kan hänga med”

En annan pensionär nämner att man läser mycket i tidningen om hemska saker som händer, vilket gör att man kanske inte vågar gå ut på kvällen. Men på samma gång sätter detta inga hinder för fritidsutövandet, man gör det man ska på dagtid, men tillägger att:

”Klart att det är lite otrevligt att gå hem efter bingon eftersom den inte slutar förrän närmare halvtio på kvällen, men vi är några stycken som följs åt på vägen hem”

Många av de pensionärer vi intervjuade var uppbokade flera dagar i veckan med olika och varierande aktiviteter. Vi fick ibland uppfattningen om att bakgrunden till utövandet av så många olika och varierande aktiviteter var ångslan för ensamhet. Gång på gång påtalades hur viktig hälsan var och hade man bara den i behåll, så var det inte farligt att bli gammal.

Dessutom var vi intresserade om hur pensionärerna påverkas av eller kan påverka aktiviteten eller föreningen de medverkar i, samt om de kände sig betydelsefulla och delaktiga genom den fritidsaktivitet de utövade.

En aktiv pensionär som är medlem i PRO samt verksam som instruktör och är styrelserepresentant i en boxningsklubb säger att:

”Det är roligt att hjälpa föreningen och känna sig behövd, man är ju en av trotjänarna och tillhör inventarierna”

4.4 Pensionärlivet

Nästa tema handlade om hur de ser sig själva som pensionärer. Någon pensionär svarade att aktiviteterna gör mig till en pigg och glad pensionär och det är livskvalitet för mig. Livet är inte slut för att man blivit pensionär och den tiden ska man inte uppfatta som en hållplats i väntan på döden, det är ett förlegat resonemang och synsätt. Hon menade att:

”det är klart att det är lätt för mig att säga som har hälsan i behåll”.

En annan av pensionärerna säger att

”känner mig inte som en pensionär, vet inte riktigt hur det skall kännas”.

Någon säger dock att dagens pensionärer är mycket piggare och friskare än vad till exempel hans egna föräldrar var och därför upplevs det inte speciellt konstigt att vara pensionär idag. En pensionär säger att det som märks tydligt som pensionär är att jag äter middag ute varje dag på stadshusets restaurang tillsammans med andra pensionärer. En av dem säger att man alltid har något att göra men när vi ber att definiera vad man gör så blir det svårt.

Återigen påpekar en pensionär hälsans betydelse men säger dock att man är en glad och pigg pensionär och inte är speciellt rädd för att dö. Men en pensionär uttrycker sig lite sorgset:

”Klart att man har funderat någon natt över livet och vart det tog vägen”

4.5 Ekonomi – fritidssysselsättning

Ekonomin är något som smugit sig in lite varstans i de tidigare teman, därför frågade vi på vilket sätt ekonomin påverkar din fritid och dess aktiviteter. Alla våra intervjupersoner sade att den personliga ekonomin inte satte några större hinder för fritidsaktiviteterna.

Men de påtalade att det var tur att det fanns bostadsbidrag eftersom de tyckte att hyrorna för lägenheterna var relativt höga, en pensionär förklarade bostadsbidragets betydelse så här:

”Hade man inte haft bostadsbidrag, då hade man inte haft många kronor över till något skoj”

Vill man göra något speciellt som till exempel en längre resa, då får man prioritera men det behövs oftast inte. En pensionär understryker att:

”Har en god pension, så pengar är inget hinder, tycker man ska använda pengarna medan man lever”

Återigen var det hälsan som kom i fokus eftersom den upplevdes som mer hämmade än ekonomin för att kunna delta vid vissa resor och aktiviteter. Dessutom började samtliga prata om PRO:s ekonomi som alla upplevde som dålig. Här eftersökte alla mer pengar till PRO som då kunde anordna fler resor under året. Det var det låga priset på resorna som gjorde att man uppskattade dem så mycket, hade det varit dyrare så hade man kanske tvekat att åka med påtalade många. Man misstänkte att PRO har dålig ekonomi eftersom man inte kan anordna alla former av aktiviteter, där nämnde många uteblivna dansarrangemang. Samtidigt var alla rörande överens om att medlemsavgiften inom PRO som uppgick till 175 kronor per år var lagom i förhållande till vad man fick tillbaka i form av möten och aktiviteter.

4.6 Ledig tid

Vi var även intresserade av hur pensionärerna upplevde och skilde på fritid och så kallad ledig tid. En svarade spontant

”att all tid är ledig tid när man är pensionär”.

Med glimten i ögat svarade en annan pensionär:

”Hela dagen”

Många av våra intervjupersoner hade svårt att skilja mellan fritid och ledig tid men de som vi intervjuade kom fram till att den tid som man spenderar i hemmet som när man läser eller ser på TV räknades som ledig tid för dem. En pensionär som inte gärna vill gå ut mer och som sällan besöker aktiviteterna för tillfället, säger så här:

”TV:n betyder mycket, det är ledig tid att se på TV”

Dessutom innefattas ledig tid av den period man själv kan styra och inte påverkas av något utifrån eller ”måste”. Dessutom märkte vi att ledig tid förknippades med den tid då man inte var tillsammans med någon annan. Många relaterade ledig tid, till när man tidigare i livet varit arbetsför och menade att ledig tid var den tid man använde sig av för att orka med morgondagen. Nu när man är äldre tar man det lugnare och låter kroppen bestämma hur mycket man orkar med.

5 Analys

Utifrån detta avsnitt kommer vi att redovisa vårt empiriska och teoretiska material där vi analyserar erfarenheterna med hjälp av vårt teoretiska material. Vi kommer att utgå från helheten i vårt kvalitativa material och sedan belysa de olika teman vi valt. De mest framhävande teman har bestått av grundstenarna gemenskap, hälsa och aktivitet. Vi kommer i vår analys att följa de tidigare teman från intervjuresultaten.

5.1 Medlemskapets betydelse

Genom våra intervjuer fann vi att en övervägande och uttalad gemensam nämnare hos pensionärerna som var medlemmar i PRO var den sociala gemenskapen och interaktionen mellan människor.

Men för att etablera nya kontakter mellan medlemmarna inom PRO förstod vi att relationen var betydande samt att det kunde vara viktigt att passa in i organisationen och inte vara för avvikande eftersom det möjligen fanns en schablonbild hur en pensionär ska vara och bete

sig. Kanske är detta en uppfattning som pensionärerna själva hade eller förväntade sig att andra hade på dem.

Mänskliga gärningar och framföranden är i allmänhet också sammanfogade till det vardagliga livets olika betydelse, där erfarenheterna bildas av den plats eller platser man befinner sig på. Dessa pensionärers uppväxttid har präglats av värdighet och samhörighetskänsla som upplevdes genom arbetarklassens tidiga föreningskapande. Detta kan medverka till att man känner samhörighetskänsla och en kollektivistisk anda med övriga pensionärer när man träffas inom PRO. Här representerar pensionärerna ett brett och uttalat utbud av gemensamma erfarenheter och kan upprätthålla sina gamla värden samt skapa sin egen och gemensamma mening på den plats de befinner sig på eftersom man upplevt stora delar av livsloppet på liknande sätt. Därför kan PRO medverka till att pensionärens sociala situation påverkas och att medlemmarna har förväntningar på varandra samt ett visst beteende. Till grund för dessa beteende och värderingar kan ligga traditionella ideal som medför tilltro och gemenskap som kan vara en bidragande orsak att vara medlem i PRO. Den gemenskap dessa pensionärer upplever idag anser vi vara en del av den livskvalitet de upplever.

Olika livsövergångar som till exempel pensioneringen upplever individerna som är normativa, vilket innebär att det finns samhälleliga förväntningar på att medlemmarna ska passera dessa övergångar under ett speciellt skede i livet och kanske preciseras som en allmän uppfattning om den karakteristiska åldern då individer innehar vissa funktioner under livsloppet. Detta kan analyseras till att särskilda livsfaser betonar och påverkar pensionärers beteende och attityder. PRO vänder sig till pensionärer oberoende av speciell utbildningsbakgrund som inte medför några specifika inträdeskrav. Därför kanske upplevs PRO som en frivillig och ideell organisation av pensionärerna som är i avsaknad av kontrollverksamhet, där man inte uppfattar någon överhet som kan symboliseras med tidigare inflytelserika arbetsgivare. Så eventuellt är det betydelsefullt för PRO:s medlemmar att visa solidaritet mot organisationen och ett korrekt uppträdande mot varandra eftersom flertalet kommer från identiska samhällsklasser. Samtidigt förändras samhället och dess individer, finns det ändå utrymme för dessa normer och värderingar av skötsamhet som många pensionärer har med sig i bagaget som kanske präglar en organisation som PRO.

Att leva efter sådana skötsamhetsideal i det flexibla moderna samhället kan eventuellt vara en kontrast från tidigare samhällsstruktur. Kanske kan det då uppstå problematik för pensionären

att finna sin identitet och roll i det moderna samhället eftersom det kan kollidera med tidigare värderingar och krav. Detta är en aspekt som även Berger påtalar i boken Kultursociologi.

Men vi menar ändå att deras gemensamma utbildningsbakgrund dessa arbetarklassens individer har med sig, påverkar att man söker sig till PRO och inte till exempel statspensionärernas organisation som tillhör den övre medelklassen. Detta har sin förklaring i deras gemensamma språk samt att som Ambjörnsson uttryckte det, att ingen har större artikulationsmakt än de andra. Detta bidrar till att man känner samma värdighet som de andra medlemmarna. Detta kan påvisas med följande citat från en medlem inom PRO:

”Man kan påverka och komma med egna idéer som man får gehör för och man tas på allvar.

Man vågar säga något utan att känna sig dum”.

Trots det litterära intresset från pensionärerna i arbetarklassen så saknas den dokumenterande examina för flertalet av pensionärerna vilket är en gemensam nämnare som gör att de befinner sig på någorlunda samma utbildningsplattform. Då kan man fastställa att utbildningsbakgrunden eller avsaknad av den är en dold och indirekt faktor som sammanför relationen mellan pensionärerna Ambjörnssons teori om att bildning genom olika cirklar där man gemensamt lärde sig att debattera och framföra sina synpunkter, stärkte självkänslan. Detta engagemang gjorde att man fick en större gemenskap och ökade individens värdighet. Även i vår undersökning kunde vi konstatera att utbildningsbakgrunden dessa pensionärer hade i bagaget var en länk som stärkte samhörighetskänslan. Kanske är det återigen den kollektivistiska andan och moralismen som genomsyrar äldres ideal och gör sig påmind att ingen får ”sticka ut” och att lagom kanske är bäst.

Däremot uttalar sig någon pensionär sig att man ändå inte vill besvära och tränga sig på andra, är detta begränsade ordningar i sättet att handla och tänka vilket kan resultera i otrygghet och ensamhet.

Vi kan konstatera att PRO:s organisation berörs tydligt av komponenterna Gemeinschaft och Gesellschaft. Detta eftersom medlemmarna kan vara personligt bekanta med varandra samt att det existerar en gemenskap som medför att medlemmarna kan samtala med varandra, utan att behöva vara direkt bekanta. Dessa två komponenter kompletterar varandra och skapar samverkan och sammanhållning. Därför är det väsentligt att verifiera detta med Asplunds

förklaring på uttrycket Gesellschaft eftersom vi fann denna intressanta iakttagelse. Asplund menar att gemenskap bygger på att vi kan samtala med varandra, utan att behöva vara direkt bekanta utan styrs istället av gemensamma språk eller modeller. En bärande modell som PRO anammar är de kontinuerliga möten som arrangeras. Denna modell kan vara en förklaring till att PRO lyckas bryta eller reducera mönstret av otryggheten och ensamhetskänsla. Genom vår undersökning framgår det klart att PRO utgör en central roll som koordinator för möte och etablering av kontakter mellan pensionärer. Samtidigt får man kanske beakta och göra en distinktion att ensamhet som beror på plötsliga livsförändringar är kanske enbart tillfällig eftersom den kan relateras till en sorgprocess, till exempel vid make eller makas bortgång vilket inte är ovanligt inom dessa ålderskategorier.

Vi utgår ifrån att PRO:s verksamhet kan öka den enskilde pensionärens möjligheter att ta del i den sociala gemenskapen och samhörigheten. Detta kan stärka pensionärens självkänsla att tillhöra en grupp och inte bli marginaliserade i samhället och de ska därför också uppfatta att de är en del av samhället. Den samhällsförändring dessa pensionärer upplevt tillsammans och det arbetsklimat där skötsamheten stod högt på listan gör att man lättare idag ser gemenskapen som en mer okomplicerad tillvaro utan samma hårda krav som samhället tidigare ställde inom begreppet skötsamhetsidealet.

Intressant för sammanhanget är att äldre kvinnor uppger ensamhetskänslor i högre utsträckning än män, detta kan vara en indikation till att fler kvinnor uppsöker PRO än vad män gör. Kanske ligger det latent att en man ska reda sig själv som Ambjörnsson menar, att den skötsamme arbetaren vill vara oberoende och inte vill ligga till last för någon samt att möten kan refereras som ”syjuntor” inom den manliga arbetarklassens synsätt.

Ett stort problem som vi upptäckte i vår undersökning var att det fanns svårigheter att finna medlemmar som vill bli förtroendevalda inom PRO:s organisation. Sannolikt har det att göra med att arbetarklassen inte har fått ta ansvar eller haft positioner i beslutsfattande organ, speciellt har arbetarklasskvinnornas positioner inom organisationer varit obefintliga samt suttit tysta som en del i den stora massan.

5.2 Pensionärens välbefinnande

Fritidsaktiviteten kan medföra att pensionären hittar sin roll och skapar en identitet gentemot sig själv och andra inom gruppen. Eventuellt kan fritidsaktiviteten vara en norm hur man blir bemött och accepterad så därför fyller fritidsaktiviteten inte bara en ”enkel lek”. Dessa pensionärer är vana genom sin uppväxt som ofta var präglad av hård disciplin att bemöta andra med respekt och värdighet.

Detta gör att de även nu i vuxen ålder, fast det ”bara” är en fritidsaktivitet lägger stor vikt vid mötet med de andra pensionärerna. Att ideligen komma sist i en boccia tävling kanske uppfattas som man är sämre och naggar på självkänslan fast det bara är ett spel. Åter igen kopplas detta till att göra sitt bästa oavsett vad det gäller.

”Så fort det är karlar med och spelar så vinner de”

Detta kan liknas vid den idrottsmentalitet som Ambjörnsson pratar om att man tänker mer på muskler och resultat än på deltagandet. Oavsett ålder är det till naturen människans primitiva drifter om att komma först och att vara snabbast eller är det välbefinnandet i aktiviteten som är grundläggande?

I det moderna samhället kan fritidsaktivitet vara synonymt och en värdemätare där hälsa och sundhet förkroppsligas, som nutidens skötsamhetsideal. Medan manifestet i det forna samhället var innebörden av begreppet skötsamhet som kunde innebära att man var duktig och pålitlig på arbetet, eftersom det gamla talesättet lyder att ”arbete ger hälsa”.

Genom fritidsaktiviteten bingospel som alla pensionärerna ägnade sig åt speglar det klassamhället de är uppväxta i. Detta visar tydligt att man förknippar vissa aktiviteter med en viss samhällsklass. Som en pensionär uttryckte det:

”bridge är till för det fina folket”

För att pensionärerna skall kunna uppleva välbefinnande i samband med en viss aktivitet är det viktigt att denna aktivitet går ihop med det ideal som är förknippat med pensionärens klasstillhörighet. Troligtvis skulle en arbetarklassens pensionär känna sig ganska vilsen och

bortkommen i ett bridgesällskap eller inom en loge. En reflektion vi fått är om Tv-programmet bingolotto är ett lättsamt fenomen som huvudsakligen skådas av en äldre generation från arbetarklassen?

5.3 Livet som ”senior”

Pensioneringen kan kanske vara en association till att man har livet bakom sig och inte framför sig, bekantskapskretsen reduceras och man är belåten bara man får ha hälsan i behåll. Kanske har behovet av omväxling och föränderlighet i yngre åldrar ersatts hos en del pensionärer av ett liknöjt tänkande som kan innebära en önskan att tillvaron inte utsätter de för obehagliga överraskningar. Detta synsätt har präglat dessa pensionärer genom livet där skötsamheten och känslan av att man skall sköta sig och det man sysslar med, kan resultera i detta liknöjda tänkande. Man har varit van att glädjas åt det lilla, för många hade det svårt ekonomiskt under sin ungdoms- och uppväxttid.

Men i vår undersökning uppfattade vi inte att livet var till ända för att man blivit pensionär, men visst påpekade en del pensionärer att livet hade satt sina spår på dem. En del menade att de tittade i backspeglarna och såg tillbaka på ett gigantiskt livslopp. Så eventuellt är pensioneringen en möjlighet när man väljer mellan aktivitet och hälsa eller passivitet och isolering. Detta är kanske ett val man ständigt gjort, så kanske kan man beskriva att pensioneringen är en förlängning av individens tidigare liv. Är det så att risken finns att när man inte längre tjänar någon arbetsgivare känns det inte längre meningsfullt. Man kan inte längre bevisa sin skötsamhet och man upplever att det inte finns någon som värdesätter den. I så fall skulle PRO kunna utnyttja detta till att locka med förtroendeuppdrag där man kan visa sin duglighet och skötsamhet.

Är samhällsstrukturen tillräckligt moderniserad och anpassad för att tillgodose dagens pensionärs behov som inte alltid enbart utgörs av krav på omsorg och omhändertagande av samhället? Eftersom dagens pensionärer kan utgöra ett klientel som vill och kan vara aktiva krävs kanske satsningar och engagemang samt samverkan från stat, landsting och kommun för att tillgodose ett växande klientel av pensionärer.

Hälsan var ett vanligt förekommande tema i våra intervjuer. Många tänkte tillbaka på ett hårt och slitsamt arbetsliv och menade att det säkert satt sina spår i deras kroppar. Som många

pensionärer definierar hälsans betydelse, underlättar det övergången till pensionärlivet om hälsan får vara intakt. Pensionärerna fick också frågan, hur tycker ni det är att vara pensionär, och någon svarade:

”känner mig inte som en pensionär, vet inte riktigt hur det ska kännas”.

Ambjörnsson skrev i sin bok *”den skötsamme arbetaren”* om den mentalitet som förekom under 1900-talets första hälft, där man inte gnällde för lite hårt arbete. Detta tycker vi även speglas i våra intervjuer där man hela tiden inte vill verka för gnällig utan ”eländet” lindas inte i att allt är bra som det är.

5.4 Ekonomins påverkan för Din fritid

Pensionären är givetvis ytterst ansvarig för sin privata ekonomi men kan samtidigt till viss del vara bidragsberoende, till exempel av kommunalt bostadsbidrag. Detta bekräftas av den engelske sociologen Peter Townsend som menar att socialpolitiken har utan avsikt skapat ett strukturellt beroende hos de äldre, där man menar att staten fastställer pensionsåldern, bestämmer över storleken på pensionsutbetalningarna och eventuella höjningar, detta medför att de äldre i mycket liten utsträckning kan påverka sin situation.

En orsak som kan förändra pensionärens ekonomiska situation kan vara bortgång av respektive make eller maka. Av intervjumaterialet i vår undersökning framkom det att kvinnor troligtvis är mer utsatta och känsliga för ekonomiska förändringar eftersom de inte har förvärvsarbetat i samma utsträckning som männen. Denna bild förstärks med hjälp av Ambjörnsson beskrivning i sin bok där kvinnans uppgift var att sköta hemmet och uppfostra barnen. Det var först på senare år vissa av kvinnorna började att förvärvsarbeta och har därför inte samlat på sig så många ATP-poäng som man kunde få genom den tidigare allmänna tilläggspensionen. Männen ekonomiska situation i vår undersökning verkade inte så ansträngd eftersom man inom fritidssysselsättningen kunde ägna sig åt till exempel sin båt vilket kanske kan tyda på en tendens till ekonomiskt välstånd som kan symbolisera och generera materiell status. Om detta är vinster och fördelar eller får symbolisera materiellt välstånd efter många års produktivt arbete är spekulativt. Detta kan säkerligen uppfattas som flit och skötsamhet under ett långt arbetsliv som genererat ägodelar och uppskattning från andra. Samtidigt kan jantelagen träda in i sammanhanget, vilken syftar på att du inte ska tro

att du är något. Konsekvenserna kan då bli att man hamnar utanför arbetarklassens värderingar och den kollektivistiska andan.

Samtidigt påpekas det i vår undersökning, utifrån pensionärerna är PRO: s ekonomi något i underkant eftersom de inte kan anordna alla former av aktiviteter som är önskvärt från vissa pensionärer. På samma gång menar en del pensionärer att de har ansträngt privat ekonomi och fanns sig i det skrala utbudet av resor eftersom de var lågt prissatta, dessutom nämnde ingen pensionär spontant att de ville betala mer i medlemsavgift för att förbättra PRO: s ekonomi.

5.5 Rekreation

Att bli pensionär kan vara en mycket omvälvande händelse i en människas liv. Från att ha varit en i arbetslaget med invanda rutiner att följa står man utanför den gemenskap som arbete erbjuder. Erfarenhetsmässigt vet man att upplevelsen av att bli pensionär upplevs individuellt. Många har sett fram emot den dagen för att, när ledigheten inträder, kunna ägna sig åt sådant som man önskat göra men inte haft tid till. För andra är känslan av att vara överflödig och värdelös dominerande. Den fritid man hade tillgång till under sin yrkesverksamma tid var oftast begränsad. Men om man istället kallar sin nuvarande fritid för rekreationstid skulle troligtvis många av pensionärerna känna sig mer förstående med begreppet. Den skötsamma pensionären med sina gamla arbetarideal vill inte riktigt kännas vid fritid, för fritid var det man sysslade med när arbetsdagen var slut.

Att många hade svårt att definiera ledig tid i vår undersökning kan kopplas till att den markerade gränsdragning som förr fanns mellan arbete och fritid inte finns när man blivit pensionär. Dock kom pensionärerna fram till att ledig tid var den tid när man inte umgicks med någon och oftast förknippades ledig tid med en god bok eller ett bra TV program. Just definitionen av ledig tid kan man kringgå den sociala betydelsen av interaktion som Alain Touraine beskriver som adekvat del inom det teoretiska perspektivet. Kanske behövs ett ”andningshål” eller en ”oas” för ledig tid att ”ladda batterierna” för att återhämta sig eftersom någon pensionär tillade att man inte orkar lika mycket som förut.

Tidigare forskning inom och för rekreationsaktiviteter är en väldigt viktig del för livskvaliteten enligt många undersökningar och vi kan då koppla den lediga tid som

pensionärerna upplevde som en form av rekreationstid som även den är viktig för den upplevda livskvaliteten.

6 Diskussion

Vår ansats i diskussionen är att beröra samtliga teman på ett adekvat sätt utifrån det underlag som vår undersökning resulterat i. Intressant kan då vara att reträtten från arbetsliv till pensionärliv inte behöver innebära att man abdikerar från makt, inflytande och deltagande i samhällslivet eller kanske fritidsaktiviteter. Eventuellt ska pensionären uppleva fritiden och dess ocean av aktiviteter som befriande och lustfylld trots det biologiska åldrandet. Att bli medlem i en pensionärsförening kanske kan vara naturligt eftersom man avvecklat arbetsgemenskapen, men fortfarande har krafter kvar att engagera sig i någon organisation och även utföra någon form av fritidsaktivitet.

I denna undersökning av PRO som vi utfört, är vår tolkning att medlemskapet utgår från att man kanske måste ha en positiv attityd och uppfattas solidarisk gentemot organisationen eftersom mycket arbete är på ideella grunder. Detta resonemang tycker vi kan verifieras när en pensionär uttrycker sig om att man har ett informellt system med förutbestämda platser kring borden på PRO: s möten. Denna handling kan refereras till hur länge man varit medlem i organisationen och som omedvetet skapar hierarkier vilket säkerligen försvårar det för nya medlemmar att medverka i det sociala fältet. Detta synsätt av attityder kan påverka pensionären att bli medlem inom PRO och dessutom kanske kan några pensionärer känna tveksamheter till om det känns rätt i tiden att bli medlem i en sådan organisation och om dess program är så attraktivt att det tilltalar dem. Trots dessa aspekter kan pensionärsorganisationer vara ersättningar för den yrkesroll som pensionären lämnat. Därför kan beskrivningar av pensionärer vara betydelsefulla för hur deras behov, förmågor, rättigheter och skyldigheter uppfattas av andra medborgare och politikerna som är makthavare och fördelar de ekonomiska resurserna. Möjligen kan därför PRO vara en opinionsbildare för pensionärerna som tar bort etiketten sjuklig och svag. Eventuellt kan det vara farligt att dela in pensionärerna i fack eftersom pensionärer säkerligen kan representera olika livsstilar som berikar deras livskvalitet. Att se till hela individen och inte bara till begreppet pensionär är av stor betydelse för hur man uppfattar och hur pensionären uppfattar sig själv samt att PRO bör medverka i större utsträckning inom den massmediala debatten trots att man är politiskt oberoende.

Det moderna samhällets gissel kan vara ensamhet och för att mildra ensamhetsproblemet bland pensionärer, främst bland änkor och änklingar verkar PRO att fungera som en lukrativ organisation. Detta därför att PRO: s policy och struktur manar till öppenhet och tillgänglighet för alla pensionärer oberoende av utbildningsbakgrund och yrke. Trots PRO: s öppenhet och etablissemang fanns det inte någon direkt uppsökande verksamhet som kan ske via personliga möten mellan representanter från PRO och den nyblivne pensionären, men samtidigt kan det vara en uppgift som kräver kunskap. Denna aspekt kan åberopas till om det finns ambitioner och kompetens inom organisationen att genomföra ett sådant arbete. Kanske hade den här uppsökande verksamheten varit särskilt betydande vid make eller makas bortgång för att preventivt motverka eventuell ensamhet. Samtidigt kan detta vara laddade och känslomässiga möten som ställer stora etiska krav.

Utifrån spektrat fritid och välbefinnande verkade hälsan ha optimal betydelse. Många pensionärer menar att det är viktigt att hålla igång, då mår man bättre. Det är också bra att ha något intressant att se fram emot, menade pensionärerna. Det kan vara en liten händelse som man väntar på med spänning, ett möte med en människa som man inte sett på länge.

Fortfarande präglas kanske synen på pensionärsaktiviteter som en lite klämkiäck verksamhet för att tillfredställa ”en glad pensionär”. Det här med bingo, kaffe med tårta och dragspel är säkerligen en tid som kan kännas passé för många av dagens moderna och upplysta pensionärer. Därför kan man märka en tendens till att det finns ett behov av en öppen dialog om villkoren som pensionär och dess aktivitet som kan skapa livskvalitet även om den kan upplevas eller anpassas individuellt.

Låt oss även reflektera över massmedias infernaliska upplysning och reklam om olika aktiviteter påverkan för välbefinnande, detta kan inte heller ha förbigått pensionärerna. Detta kan ha påverkat att pensionärerna vågar och lockas till att utföra nya aktiviteter som till exempel stavgång, som är ett relativt nytt fenomen och som utövades av några pensionärer i vår undersökning. Kanske finns det dock en risk att denna massmediala bild som målas ut, att pensionärer skall vara pigga, friska och fräscha kan få motsatt effekt, då dessa ideal t inte alltid uppnås i verkligheten. Risken finns att det smyger in ett tvång att utöva olika aktiviteter och därför inte ger samma känsla av frivillighet och välbefinnande.

Förutom fritidsaktivitetens påverkan för välbefinnandet så måste man beakta perspektiven socialförankring, social kommunikation, social medverkan, som berör det sociala nätverket och som kan påvisa en positiv effekt på välbefinnandet, i form av bättre hälsa, mindre sjukdomsupplevande och ökat hälsobeteende genom den minskade utsatthet och sårbarhet som ett fungerande socialt nätverk utgör. Kanske finns det därför inte heller några egentliga funderingar kring att just pensionering skulle betyda någon förändring eftersom arbete, fritid och semester kan forma en tillvaro där idrott och fysik aktivitet fortfarande kan prägla pensionärens tillvaro. Kanske kan man ibland höra folk som skjuter saker på framtiden och säger: ”att det gör vi när vi går i pension, för då får vi tid”, då kan man bli fundersam och frågar sig varför det skall vara så ordnat att man inte skall kunna göra det man känner lust till just när man vill.

Med hänsyn till de ekonomiska aspekterna fann vi det intressant att i de fall man ansåg sig inte ha råd med en speciell aktivitet var man genast beredd att göra prioriteringar och uppoffringar för att kunna medverka i aktiviteten, detta gällde speciellt de bussresor som PRO anordnade. Återigen var det oftast de kvinnliga pensionärerna i vår undersökning som kände sig drabbade. Detta ger en bra och tydlig bild av hur mycket dessa aktiviteter betyder för pensionären att man är beredd att göra avkall på primära ting.

7. Slutord

Kontakter och relationer är viktiga ingredienser för pensionären, men samtidigt präglar uppväxten och livserfarenheten förmågan att knyta nya kontakter samt vilket kontaktnät man har och formar. Dessa pensionärer är formade i en annan tidsanda där fattigdom och krig kan ha påverkat dem. Därför kan det finnas en utpräglad tacksamhet för primära ting, därför kan aktiviteterna och resorna som PRO arrangerar upplevas som en bonus för dessa individer. PRO: s principer genomsyras av en arbetarkultur där skötsamhetsidealet utgör en grund eftersom medlemmarna kan känna igen sig från tidigare scenarier i livet. Livskvalitet för pensionärerna kan sammanfattas med begreppen hälsa, gemenskap och aktivitet. Vi har visat på att PRO bidrar till en ökad livskvalitet för dem som är medlemmar idag. Men ett av deras problem som vi ser det, är rekryteringen av nya medlemmar. Att utveckla PRO som organisation med till exempel utbildning för de som sköter den uppsökande verksamheten samt den ekonomiska situationen för att kunna behålla de aktiviteter man har till hands idag,

anser vi vara viktiga åtgärder. PRO fyller idag en stor och viktig funktion, att bidra till att pensionärer håller sig pigga och friska längre ger stora positiva ekonomiska konsekvenser för samhället. Därför frågar vi oss om PRO: s organisation kommer att förändras och omstruktureras i takt med övriga samhället?

8. Litteraturförteckning

- Allardt, E. 1985, *Sociologi, symbolmiljö, samhällsstrukturer och institutioner*, Stockholm, Almqvist & Wiksell Förlag AB
- Ambjörnsson, R. 1988, *Den skötsamme arbetaren*, Stockholm, gotab
- Asplund, Johan. 1991, *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*, Stockholm, Korpen
- Bengtson, Burgess, Parrott & Mabry. Ingeting är mer praktiskt användbart än en god teori. I Andersson, L. (red) 2002, *Socialgerontologi*, Lund, Studentlitteratur
- Gaunt, D. Kulturell och social olikhet. I Andersson, L. (red) 2002, *Socialgerontologi*, Lund, Studentlitteratur
- Grimby, A & G. (red) 2001, *Åldrandets villkor*, Lund, Studentlitteratur
- Holme, I, M. & Solvang, B, K. 1997, *Forskningsmetodik, Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund, Studentlitteratur
- Jönson, H. 2002, *Ålderdom som samhällsproblem*, Lund, Studentlitteratur
- Kvale, S. 1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund, Studentlitteratur
- Menckel, E & Österblom, L. 2000, *Hälsofrämjande processer på arbetsplatsen, Om ledarskap, resurser och egen kraft*, Arbetslivsinstitutet. Helsingborg: AB Boktryck.
- Miegel, F & Johansson, T. 2002, *Kultursociologi*, Lund, Studentlitteratur
- Olsson, H. & Sörensen, S. 2001, *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*, Stockholm, Liber
- Rasmusson, T. (red) 2002, *I livsloppet, Tio röster om ålder och åldrande*, Västerås, Senior 2005
- Sjöström, U. 1994, Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar. B, Starring & P-G, Svensson (red), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund, studentlitteratur
- Österberg, D. 1978, *Sociologins nyckelbegrepp och deras ursprung*, Göteborg, Korpen

Artiklar

Moi, T. 1994-01, *Att erövra Bourdieu*, *Kvinnovetenskaplig tidsskrift*

Internetkällor

www.pro.se 030409

www.rfv.se 030408

www.social.regeringen.se/pressinfo/pdf/folkhalsa/folkhalsokommitten/nr12.pdf 030422

9. Bilagor

Tematiserad intervjuguide

Följande sex teman som vi använde oss av vid intervjutillfällena.

Temana var följande:

1. Varför är Du medlem inom PRO?
2. Vad är fritid för Dig och hur påverkar fritiden Ditt välbefinnande?
3. På vilket sätt skulle Du vilja påverka eller förändra Din fritid?
4. Hur ser Du på dig själv som pensionär?
5. På vilket sätt kan ekonomin påverka Din fritid och dess aktiviteter?
6. Hur disponerar Du din ”lediga tid” i dag gentemot när Du var yrkesverksam?